

■ توزیع «کوپنی» فرآورده‌های

نفتی؛ آری یا نه؟

کار: گروه تحقیق

مسئول گروه: ماشاءالله نژاد

با همکاری: مهندس ناصر مواهبی

مهندس علی عابدین زاده

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

رتال جامع علوم انسانی

پیش نوشتار

یکی از پیشنهاد‌های مطرح شده پیرامون افزایش قیمت فرآورده‌های نفتی و توزیع عادلانه‌ی آنها و نیز اتخاذ روش‌هایی به منظور صرفه‌جویی در مصرف، مسأله‌ی سهمیه‌بندی و اعمال روش دو نرخ‌ی قیمت آنهاست. البته این طرح در سال‌های گذشته نیز به علت شرایط جنگی و محدودیت‌های تولید و عرضه‌ی فرآورده‌ها، در کشور ما

سابقه داشته و تجربیات عملی آن نیز در دسترس است که در گزارش حاضر، تحت عنوان «تحلیلی بر نظام سهمیه‌بندی فرآورده‌های نفتی در ایران» ارائه شده است. در این مقاله، با استفاده از تجربه‌های گذشته، به بررسی این سیستم در شرایط کنونی می‌پردازیم و سهمیه‌بندی انواع فرآورده‌ها و همچنین برآورد درآمدهای حاصل از اعمال این روش را مورد ارزیابی

جدول شماره «۱» - قیمت سهمیه بندی شده و فروش آزاد
 فرآورده های نفتی در برنامه ی پنجساله ی دوم (ریال/لیتر)

نام فرآورده	قیمت سهمیه بندی شده	قیمت آزاد*
بنزین	۷۰	۲۴۱
نفت سفید	۳۰	۲۴۸
نفت گاز	۲۰	۲۵۲
نفت کوره	۱۰	۱۱۵

*- فوب خلیج فارس محاسبه شده توسط شرکت ملی نفت ایران.

کاخانه فیضیه

بررسی از روش استقرار و ارزیابی موضوع از روش خرد (بخشها) به کلان استفاده شده است که مراحل مختلف آن به شرح زیر است:
 الف- تعیین کمیّت مصرف انواع فرآورده های نفتی در بخشهای مختلف اقتصادی و خانوارها، مبتنی بر مطالعات و بررسیهای انجام گرفته درباره ی روند مصرف در هر بخش، براساس رقمهای کلان عرضه ی انرژی، در لایحه ی برنامه ی دوم.

ب- ارزیابی کمی و کیفی مصرف هر فرآورده در هر بخش و برآورد کمیّت قابل سهمیه بندی و آزاد با توجه به سوابق و الگوهای عملکردی و رفتاری مصرف کنندگان، طی سالهای جنگ و عملکرد آن در شرایط جدید

ج- برآورد درآمدهای تفکیکی حاصل از فروش فرآورده ها به قیمت پایه و آزاد، طی دوره ی برنامه ی دوم

قرار می دهیم و ضمن اشاره بر اختلاف زیاد میان دو قیمت «آزاد» و «کوپنی» به عنوان منشأ فساد، بر ساختار مصرف فرآورده های نفتی که پتانسیل زیادی نیز برای فروش آزاد (بعد از کوپنی شدن) ندارد، به عنوان یک مشکل اجرایی تأکید خواهد شد.

مبانی بررسی

طی بررسی حاضر، ابتدا قیمت فروش کوپنی و آزاد فرآورده های نفتی در جدول شماره «۱» ارائه می گردد، سپس در آمدهای حاصل از اعمال این روش را، مشروحاً مورد ارزیابی قرار خواهیم داد.

روش بررسی

با توجه به تنوع مصرف فرآورده ها در بخشهای گوناگون خانگی، صنعتی، کشاورزی، حمل و نقل و نیروگاهها و به منظور پرهیز از خطاهای کلی، در این

شرح و نتایج بررسی

الف - مصرف فرآورده‌های نفتی

هرچند بررسی انجام شده در مسیر خُرد به کلان صورت گرفته است ولی نتایج حاصله به اجمال، از کلان به خرد با تفکیک چهار فرآورده ارائه می‌گردد:

۱- بنزین

همان گونه که در جدول شماره «۵» ملاحظه می‌شود پتانسیل فروش بنزین در قالب قیمت‌های سهمیه‌بندی (پایه)، حدود ۷۷ درصد از کل عرضه‌ی این فرآورده‌ها را در طی سالهای ۱۳۷۴ تا ۱۳۷۸ شامل می‌شود. به بیان دیگر، از مجموع ۳۰/۷ میلیون لیتر عرضه‌ی روزانه‌ی بنزین پیش‌بینی شده در سال ۱۳۷۴، مقدار ۲۳/۶ میلیون لیتر آن در روز الزاماً باید به صورت سهمیه‌ای و به عنوان حداقل نیاز در نظر گرفته شود. همچنین در این برآورد، سهمیه‌ی اتومبیل‌های شخصی به میزان حداقل ۶۰ لیتر در ماه منظور شده و بقیه‌ی مصرف آنها با نرخ آزاد تأمین گردد. به همین ترتیب در مورد بنزین مصرفی واحدهای صنعتی کشور، ۸۰ درصد از طریق سیستم سهمیه‌بندی و ۲۰ درصد آزاد ملحوظ شده است. در مورد بنزین مورد نیاز بخش‌های عمومی و دولتی (تاکسیها، وانت‌بارها، کرایه‌ها و اتومبیل‌های دولتی و مصارف نظامی) چنین فرض شده است که با اعمال مدیریت و کنترل‌های لازم و اجرای نظام فراگیر سهمیه‌بندی، ۱۰ درصد از مصرف بنزین این بخشها - بویژه در بخش دولتی -

کاهش یافته و یا با قیمت‌های آزاد تأمین گردد. با توجه به ساختار مصرف بنزین در بخش‌های مختلف مصرف، چنین برمی‌آید که با وجود رشد مصرف بنزین از ۳۰/۷ میلیون لیتر در روز در سال ۱۳۷۴ به ۳۷/۳ میلیون لیتر در روز در سال ۱۳۷۸، فقط حدود ۱/۵ میلیون لیتر در روز به ظرفیت حداکثر فروش به صورت آزاد اضافه شود.

۲- نفت سفید

نفت سفید مصرف شده در کشور از رشدی بیش از ۱۹ درصد در سال ۱۳۷۱ و ۸ درصد در سال ۱۳۷۲ برخوردار بوده است. این ماده سوخت اصلی مصارف گرمایشی خانوارهای کشور بویژه مناطق روستایی را تشکیل می‌دهد. توزیع این فرآورده نشان می‌دهد که ۸۴/۷ درصد آن در بخش‌های خانگی و تجاری، ۷ درصد در بخش صنعت، حدود ۳ درصد در بخش کشاورزی و ۵/۳ درصد باقیمانده در سایر بخشها از جمله ارگانها و مؤسسه‌های دولتی نظیر مدارس، مصرف می‌شود. مقدارهای فوق بیانگر آن است که بیشترین کنترل مصرف طبیعتاً باید در بخش خانگی و تجاری وجود داشته باشد. با این حال، گستردگی کشور و تنوع آب و هوایی آن و نقش منحصر به فرد نفت سفید در تأمین سوخت مورد نیاز خانوارها و مسائل زیست محیطی مرتبط با آن، تأثیر سهمیه‌بندی و کنترل مصرف این فرآورده را محدود می‌کند. در یک تقسیم‌بندی کلی از نظر شرایط اقلیمی و آب و هوایی، مجموعه‌ی کشور به

تجارتخانه فیضیه

جدول شماره «۲» - مقدار متوسط وزنی و حداکثر و حداقل فروش نفت سفید در سال ۱۳۷۰ بر اساس آب و هوای مناطق کشور (لیتر در سال برای هر خانوار)

منطقه‌ی آب و هوایی	متوسط وزنی برای هر خانوار	حداقل مصرف	حداکثر مصرف
مناطق سردسیر (۹ استان)	۱۰۶۸	۹۷۶	۱۴۴۶
مناطق نیمه سردسیر (۶ استان)	۹۰۳	۶۵۹	۱۲۹۲
مناطق معتدل (۵ استان)	۸۳۰	۶۲۸	۸۳۸
مناطق گرمسیری (۵ استان)	۴۱۴	۲۹۱	۴۷۷

جدول شماره «۳» - میزان و رشد مصرف نفت سفید - سرانه و خانوار در سالهای ۱۳۶۴ و ۱۳۷۲ (لیتر در سال)

مصرف	سال ۱۳۶۴	سال ۱۳۷۱ - ۷۲	اختلاف
سرانه	۱۶۸	۲۱۸	۵۰
خانوار	۸۴۰	۱۰۹۰	۲۵۰

مناطق، اجتناب ناپذیر می‌کند. بررسی مصرف، در سالهای اخیر نشان می‌دهد که متوسط مصرف سرانه، مطابق جدول شماره «۳»، به ۲۱۸ لیتر در سال رسیده است. چنانچه روند مصرف نفت سفید در خانوارهای نفت سوز را طی دوران سهمیه‌بندی (سالهای ۱۳۶۰ تا ۱۳۶۷) سرانه ۱۶۸ لیتر در سال (که معادل ۸۴۰ لیتر مصرف یک خانوار در سال است) در نظر بگیریم، امکانات عرضه و فروش آزاد به میزان مابه‌التفاوت دوره‌های یاد شده، سرانه ۵۰ لیتر یا ۲۵۰ لیتر برای هر خانوار خواهد بود.

با توجه به رقمهای پیش بینی شده‌ی

چهار منطقه‌ی سردسیر، نیمه سردسیر، معتدل و گرمسیر تفکیک می‌شود. در جدول شماره «۲» میزان متوسط نفت سفید عرضه شده در هریک از این مناطق چهارگانه همراه با دامنه‌ی حداقل و حداکثر مصرف که برای سال ۱۳۷۰ (سال پایانی سهمیه‌بندی نفت سفید) محاسبه شده است، ارائه می‌شود.

جدول مذکور به خوبی تنوع آب و هوایی و دامنه‌ی تغییرات مصرف نفت سفید خانوارها را در سراسر کشور نشان می‌دهد. شناخت دقیق نیاز مصرف کنندگان و انعطاف پذیری سیستم عرضه را برای تخصیص و سهمیه‌بندی نفت سفید به

استنباط این امر ضروری و مؤثر است. در جدول شماره «۴» درصد مصرف این فرآورده‌ها براساس بخشهای گوناگون مصرف‌کننده، نشان داده شده است:

در موارد فوق، بخش نیروگاهی مستثناست و امکان سهمیه‌بندی و کاهش بیشتر در این بخش میسر نیست. بررسیها نشان می‌دهد که با گسترش شبکه‌ی گازرسانی به صنایع نیروگاهی و اعمال سیاستهای مدیریتی، سهم نفت گاز در تأمین سوخت نیروگاهها، پس از یک رشد جهشی وسیع در سالهای ۱۳۵۶ و ۱۳۵۷- که سهم نفت گاز به عنوان سوخت نیروگاهی از ۶/۹ درصد در سال ۱۳۵۵ به ۱۰/۹ و سپس به ۱۵/۷ درصد در سال ۵۷ رسید و تداوم و حفظ این سهم تا سال ۱۳۶۵- طی سالهای اخیر در یک مسیر نزولی قرار گرفته است و اینک با ۴/۹ درصد، سهم محدود و کنترل شده‌ای را در کل مصرف نفت گاز دارد که در برنامه‌ی دوم نیز این کاهش مصرف منظور شده است.

سهم نفت گاز در بخش صنعت حدود ۱۰/۳۵ درصد از کل مصرف این فرآورده را تشکیل می‌دهد که طی سالهای اخیر تقریباً ثابت بوده است. از سوی دیگر، در ترکیب مصارف انرژی در بخش صنعت، جایگاه و نقش نفت گاز تقریباً بدون تغییر مانده و طی سه تا چهار سال اخیر کاهش محسوسی یافته است؛ به طوری که با توسعه‌ی گازرسانی به صنایع و جایگزینی آن با نفت گاز، سهم نفت گاز در مجموع مصارف بخش صنعت طی سالهای اخیر از

مصرف نفت سفید در لایحه‌ی برنامه‌ی دوم، که خود متضمن رشد مصرف نفت سفید خانوارها می‌باشد و همگام با توسعه‌ی گازرسانی، رقمهایی بیش از ۲۱۸ لیتر مصرف سرانه مدنظر است. چنانچه ضریب $\frac{۱۶۸}{۲۱۸}$ یا ۷۷ درصد از مصارف بخش خانگی و تجاری به سیستم سهمیه‌بندی اختصاص یابد، حداکثر توان فروش به صورت آزاد در بخش خانگی و تجاری حدود ۷ میلیون لیتر در روز خواهد بود که با سایر امکانات، نظیر فروش آزاد خارج از سهمیه در بخشهای صنعت و کشاورزی، به ۷/۷ میلیون لیتر در روز می‌رسد. باید توجه داشت که جهت به دست آوردن حجم قابل کنترل، مصرف مشابه سالهای زمان جنگ فرض شده و روند توسعه‌ی شهرنشینی، رشد اقتصادی، اجتماعی و فرهنگ مصرفی شهرها و روستاها و کاهش بعد خانوار و افزایش سطح زیربنای مسکونی در این محاسبات ملحوظ نگردیده است. بر اساس این فرضیات، الزاماً کاهش سطح رفاه نیز وجود خواهد داشت. به این ترتیب، همان گونه که در جدول شماره «۵» ملاحظه می‌شود، حداکثر توان عرضه‌ی فروش آزاد نفت سفید ۲۱ درصد کل مصرف پیش‌بینی شده در لایحه‌ی برنامه‌ی دوم می‌باشد.

۳- نفت گاز

برای نفت گاز، اعمال سهمیه‌بندی از ویژگی متفاوتی نسبت به سایر فرآورده‌ها برخوردار است و توجه به توزیع مصرف این فرآورده در بخشهای گوناگون، در

جدول شماره «۴» - درصد توزیع نفت گاز بر اساس
بخشهای گوناگون مصرف

بخش	درصد مصرف از کل عرضه
خانگی و تجاری	۱۴/۷
صنعت	۱۰/۳
کشاورزی	۱۹/۵
حمل و نقل	۴۲/۷
نیروگاه	۴/۸
سایر	۸

محاسبات حاضر حدود ۱۰ درصد از مصارف پیش‌بینی شده در برنامه، که از رشد متعارف ۵ درصد برخوردار است، برای مصرف با قیمت آزاد در نظر گرفته شده است.

بخش حمل و نقل بالاترین سهم را در مجموع مصرف این فرآورده داراست و عملاً راهی جز اعمال سیاستهای ارشادی و تشویقی برای کنترل مصرف نفت گاز در این بخش وجود ندارد. هرچند اتحادیه‌های کامیونداران و اتوبوس داران و نهادهای قانونی وزارت راه و ترابری بیشترین تأثیر بالقوه را در این باره می‌توانند داشته باشند ولی با این همه، اعمال قیمت پایه، که مترادف با قیمت سهمیه‌بندی شده برای انواع فرآورده‌ها تلقی می‌گردد، در مورد این فرآورده کاربردی ندارد و قیمت آزاد آن معادل با قیمت پایه خواهد بود. ویژگی کنترل در سیستم عرضه، از طریق مجاری

حدود ۱۵/۴ درصد در سال ۱۳۶۹ به حدود ۱۲/۱ درصد در سال ۱۳۷۲ تقلیل یافته و با حفظ این روند در برنامه‌ی دوم، به حدود ۸ درصد خواهد رسید. از این‌رو، امکان کاهش بیشتر مصرف تخصیص یافته به این بخش بسیار محدود خواهد بود با این حال، حدود ۱۰ درصد در این محاسبات منظور شده است.

سهم نفت گاز مصرفی در بخش کشاورزی، بالغ بر ۲۰ درصد کل مصرف بوده است و با توجه به روند مصرف نفت گاز در این بخش، که طی سه سال اخیر از رشدی معادل ۵ درصد برخوردار بوده است، می‌توان گفت که کنترل نسبی بر مصرف این فرآورده در بخش کشاورزی اعمال گردیده و تنها امکان کمی از راه سهمیه‌بندی وجود دارد که در مقایسه با مصرف بدون سهمیه‌بندی و آثار تبعی آن، توجیه‌پذیر نیست. با این وجود در

جدول شماره ۵۱۰ - برآورد ستاد فروش فراورده‌های نفتی براساس قیمت پایه (سهیمه بندی) و حداکثر پتانسیل فروش آزاد (رقمهای تقریبی)

سال	نوع فروش به شرح سهمیه بندی شده و آزاد	بترین			نفت سفید			نفت گاز			نفت کوره			جمع ستاد نفت خام		
		مقدار	درصد	مقدار	درصد	مقدار	درصد	مقدار	درصد	مقدار	درصد	مقدار	درصد	مقدار	درصد	
۱۳۷۳	پتانسیل فروش در قالب سهمیه بندی (قیمت پایه) پتانسیل فروش در قالب سهمیه های آزاد	۲۳/۶	۷۷	۷۸۳	۷۸/۴	۶۰/۱	۹۲/۲	۴۵/۶	۱۰۰	۱۱۷۵	۱۰۰	۱۳۰۰*	۱۰۰	۱۳۰۰*	۱۰۰	
		۷/۱	۲۳	۷/۸	۲۷/۵	۵/۱	۷/۸	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		۳۰/۷	۱۰۰	۳۶/۱	۱۰۰	۹۵/۲	۱۰۰	۴۵/۶	۱۰۰	۱۳۰۰*	۱۰۰	۱۳۰۰*	۱۰۰	۱۳۰۰*	۱۰۰	
۱۳۷۵	پتانسیل فروش در قالب سهمیه بندی (قیمت پایه) پتانسیل فروش در قالب سهمیه های آزاد	۳۵	۷۷	۴۹/۸	۷۸/۶	۶۳/۱	۹۲/۴	۵۱/۶	۱۰۰	۱۲۵۴	۱۰۰	۱۳۸۴	۱۰۰	۱۳۸۴	۱۰۰	
		۷/۴	۲۳	۸/۱	۲۱/۴	۵/۲	۷/۶	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		۳۲/۴	۱۰۰	۳۷/۹	۱۰۰	۶۸/۳	۱۰۰	۵۱/۶	۱۰۰	۱۳۸۴	۱۰۰	۱۳۸۴	۱۰۰	۱۳۸۴	۱۰۰	
۱۳۷۶	پتانسیل فروش در قالب سهمیه بندی (قیمت پایه) پتانسیل فروش در قالب سهمیه های آزاد	۲۵/۸	۷۷	۲۹/۶	۷/۵	۶۴/۴	۹۳/۵	۵۵/۹	۱۰۰	۱۳۱۲	۱۰۰	۱۳۱۲	۱۰۰	۱۳۱۲	۱۰۰	
		۷/۷	۲۳	۸/۱	۲۱/۵	۵/۳	۷/۵	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		۳۳/۵	۱۰۰	۳۷/۷	۱۰۰	۷۱/۲	۱۰۰	۵۵/۹	۱۰۰	۱۳۱۲	۱۰۰	۱۳۱۲	۱۰۰	۱۳۱۲	۱۰۰	
۱۳۷۷	پتانسیل فروش در قالب سهمیه بندی (قیمت پایه) پتانسیل فروش در قالب سهمیه های آزاد	۲۷/۶	۷۷	۲۷/۴	۷/۵	۶۲/۹	۹۳/۵	۵۸/۰	۱۰۰	۱۳۱/۸	۱۰۰	۱۳۱/۸	۱۰۰	۱۳۱/۸	۱۰۰	
		۸/۳	۲۳	۷/۵	۲۱/۵	۵/۲	۷/۴	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		۳۵/۹	۱۰۰	۳۴/۹	۱۰۰	۷۰/۱	۱۰۰	۵۸/۰	۱۰۰	۱۳۱/۸	۱۰۰	۱۳۱/۸	۱۰۰	۱۳۱/۸	۱۰۰	
۱۳۷۸	پتانسیل فروش در قالب سهمیه بندی (قیمت پایه) پتانسیل فروش در قالب سهمیه های آزاد	۲۹/۶	۷۷/۱	۲۸/۳	۷۸/۵	۵۹/۸	۹۲/۷	۵۹/۸	۱۰۰	۱۳۶۴	۱۰۰	۱۳۶۴	۱۰۰	۱۳۶۴	۱۰۰	
		۸/۸	۲۳/۹	۷/۷	۲۱/۴	۵/۳	۷/۳	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		۳۸/۴	۱۰۰	۳۵/۹	۱۰۰	۷۲/۲	۱۰۰	۵۹/۸	۱۰۰	۱۳۶۴	۱۰۰	۱۳۶۴	۱۰۰	۱۳۶۴	۱۰۰	

* این مجموع علاوه بر ۴ هزار تنه پتانسیل گاز مایع، سه هزار تنه پتانسیل نفتی و ۱۰ هزار تنه پتانسیل نفت خام مازاد پتانسیل گاز مایع است. همچنین پتانسیل نفتی مازاد در صورت فروش مازاد نفت کوره) و سوخت و صنایع پتالیمی است.

کشور است. این سیستم، خود مشوق مصرف هرچه بیشتر نفت کوره است، چراکه در غیر این صورت پالایشگاهها مجبور خواهند شد یا خوراک خود را کاهش دهند که این امر به تولید فرآورده لطمه خواهد زد و یا باید نفت کوره‌ی اضافی را ذخیره سازی نمایند و یا با مشکلات زیاد از نقاط مرکزی، نظیر اراک و اصفهان، به جنوب کشور انتقال دهند و صادر نمایند. به هر حال امکان سهمیه بندی برای این فرآورده وجود ندارد. قابل توجه است که با وجود توسعه‌ی شبکه‌ی گازرسانی، در حدود ۴۰ درصد نفت کوره‌ی تولیدی در واحدهای صنعتی، ۴۱ درصد آن در نیروگاهها و حدود ۱۷ درصد نیز در بخشهای تجاری و واحدهای صنفی مصرف می‌شود.

ب- درآمدهای حاصل از فروش

براساس فرضهای فوق، حداکثر سقف درآمد حاصل از فروش فرآورده‌های نفتی طی برنامه‌ی پنجساله‌ی دوم، حدود ۱۷,۵۲۱ میلیارد ریال خواهد بود که از این مبلغ، ۸,۲۶۶ میلیارد ریال حاصل از فروش به قیمت پایه یا سهمیه بندی و ۹,۳۸۸ میلیارد ریال حاصل از فروش به نرخهای آزاد (فوب خلیج فارس) خواهد بود که نسبت به رقم پیش بینی شده‌ی ۲۵,۵۰۰ میلیارد ریال مجموع فروش پنجساله (شامل ۲۲,۰۰۰ میلیارد ریال اضافه قیمت) سهمی معادل ۶۹ درصد پیش بینی را پوشش می‌دهد و ۳۱

فروش (پمپ بنزینها و شعب توزیع) و نیز پیمانکاران حمل و نقل نفت گاز خانگی و صنعتی، این امکان را فراهم می‌سازد تا از راه کنترل بر مصارف بخش خانگی و تجاری، فروش با قیمت بالاتر به این گروه از مصرف کنندگان میسر شود. به عبارت دیگر، با توجه به عدم امکان و یا غیر مؤثر بودن اعمال سیستم سهمیه بندی نفت گاز در بخشهای صنعت، کشاورزی و حمل و نقل، تنها راه ممکن برای حصول درآمد بیشتر، کنترل مصرف بخش خانگی و تجاری است که از نظر اقتصادی نیز در مقایسه با مقدار مصرف نفت سفید و گاز طبیعی خانوارها قابل ملاحظه می‌باشد. پس باید از مصرف نفت گاز در بخش خانگی و تجاری به عنوان یک سیاست احتراز شود.

در مجموع، در بهترین حالت و با احتساب ۷۰ درصد مصرف فعلی خانوارها به صورت سهمیه بندی (حدود ۴۰۰۰ لیتر در سال در مقابل ۵۷۰۰ لیتر مصرف هر مشترک) و نیز احتساب ۱۰ درصد کاهش در بخشهای صنعت و کشاورزی، حداکثر حدود ۷/۷ درصد امکان فروش به صورت آزاد وجود خواهد داشت که در محاسبات منظور شده است.

۴- نفت کوره

مصرف نفت کوره عموماً تحت تأثیر عرضه‌ی این فرآورده قرار دارد که خود متأثر از الگو و شیوه‌ی پالایش نفت خام در

جدول شماره «۶»- برآورد منابع درآمدی حداکثر براساس سیستم سهمیه‌بندی (باید) و نظام فروش آزاد

(رقمها به میلیارد ریال)

جمع	۱۳۷۸			۱۳۷۷			۱۳۷۶			۱۳۷۵			۱۳۷۴			سال	شرح
	جمع	آزاد	پایه	جمع	آزاد	پایه	جمع	آزاد	پایه	جمع	آزاد	پایه	جمع	آزاد	پایه		
۶۸۱۶	۳۴۵۵	۳۳۶۱	۱۵۳۳	۷۷۷	۷۵۶	۷۲۶	۷۰۶	۱۳۳۵	۶۷۷	۶۵۸	۶۳۷	۱۲۹۲	۶۵۵	۶۲۰	۶۰۳	۱۲۲۳	نترین
۵۱۱۸	۳۵۴۹	۱۵۶۹	۱۰۰۷	۶۹۸	۳۰۹	۶۷۸	۲۹۹	۱۰۵۷	۷۳۳	۳۲۴	۳۲۶	۱۰۶۴	۷۳۸	۷۰۲	۳۱۰	۱۰۱۲	نفت سفید
۲۷۳۱	۲۳۸۴	۲۳۴۷	۹۷۲	۴۸۳	۴۸۹	۴۷۴	۴۸۵	۹۷۲	۴۸۷	۴۸۵	۴۶۱	۹۳۴	۴۷۳	۴۶۸	۴۳۹	۹۰۷	گفت گاز
۹۸۹	۰	۹۸۹	۲۱۸	۰	۲۱۸	۲۱۲	۲۱۲	۲۰۴	۰	۲۰۴	۱۸۸	۱۸۸	۰	۰	۱۶۶	۱۶۶	نفت کوره
۱۷۶۵۴	۹۲۸۸	۸۲۶۶	۳۷۳۰	۱۹۵۸	۱۷۷۲	۱۸۷۸	۱۶۹۱	۳۵۶۸	۱۸۹۷	۱۶۷۱	۱۶۱۲	۳۴۷۸	۱۸۶۶	۱۷۹۰	۱۵۱۸	۳۳۰۸	جمع

منحصراً برای حدود ۹ درصد کل مصرف امکان فروش به قیمت‌های آزاد وجود خواهد داشت. به تعبیری دیگر، در سال ۱۳۷۴ از مجموع ۴۷۴ میلیون بشکه معادل نفت خام در سال (یک میلیون و سیصد هزار بشکه در روز) تنها ۴۵ میلیون بشکه در سال (۱۲۵ هزار بشکه در روز) مصرف مازاد بر حداقل نیازهای سالهای جنگ وجود داشته که توان کاهش مصرف را در کشور نشان می‌دهد. محاسبات مشابه برای سالهای برنامه این پستانسبیل کاهش مصرف را در شکل فرآورده‌های نهایی در همان حدود ۷ تا ۸ درصد مشخص می‌سازد. این در حالی است که مطابق جدول شماره «۶» که تحلیل آن نیز از نظر گذشت، درآمدهای مورد نظر دولت برای سرمایه‌گذاری در بخش نفت نیز تحقق نخواهد یافت.

□□□

درصد کسری بودجه نسبت به رقم‌های لایحه‌ی برنامه، ایجاد خواهد کرد (جدول شماره ۶). با توجه به تفاوت بسیار بالای قیمت‌های پایه (سه‌میه‌بندی) با قیمت‌های آزاد، انگیزه‌هایی قوی جهت اختلال در این سیستم دو نرخ‌ی ظاهر شده و فساد ناشی از آن، در سطح جامعه پراکنده خواهد گردید و فروش فرآورده‌های آزاد عمدتاً از طریق واسطه‌هایی انجام خواهد گرفت که با قیمتی بنیابین قیمت‌های پایه و نرخ‌های رسمی آزاد فعالیت خواهند کرد. لذا مبلغ قابل توجهی که از نظر اقتصادی نیز در مقایسه با مقدار مصرف نفت سفید و گاز طبیعی خانوارها ۹,۳۸۸ میلیارد ریال فروش پیش‌بینی شده‌ی آزاد، به عنوان درآمد قابل تحقق دولت، قطعی نخواهد بود.

از سوی دیگر، کاهش مصرف که منجر به کاهش رفاه بخش قابل توجهی از جامعه‌ی مصرف‌کنندگان می‌شود، خود درآمد شرکت ملی نفت ایران را نسبت به این مأخذ خوشبینانه، تقلیل خواهد داد.

نتیجه‌گیری

به طور کلی همان گونه که در جدول شماره «۵» آمده است، از مجموع مصرف فرآورده‌های نفتی کشور که به شکل «معادل نفت خام» محاسبه شده، بدون در نظر گرفتن عوامل مؤثر از زمان جنگ به این سو و برگشت به الگوی مصرفی سالهای جنگ،